

З ІСТОРІЇ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ НА ЗАОЧНОМУ ВІДДІЛЕННІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ

Зібрано, проаналізовано і висвітлено історію організації методичної підготовки вчителя математики на заочному відділенні педагогічного ВНЗ.

Перше десятиліття нового століття в Україні вже ознаменоване інноваційними процесами в освіті. Створення ефективної педагогічної системи, яка б забезпечувала якісну методичну підготовку вчителя математики на заочному відділенні педагогічного ВНЗ, одне із важливих завдань реформування вищої школи. Очевидно, для створення такої педагогічної системи важливим є різнобічне вивчення попереднього досвіду підготовки вчителя математики на заочному відділенні і функціонування заочної освіти взагалі. Таким чином, ґрунтовне вивчення історії організації методичної підготовки на заочному відділенні педагогічного ВНЗ вважаємо актуальним.

Відразу зазначимо, що впродовж останніх двадцяти років майже немає публікацій спрямованих на висвітлення історії розвитку заочної освіти в нашій країні. Одна із останніх статей проаналізована нами, це стаття кандидата педагогічних наук Т.І. Кобзареві "Вища заочна освіта на Україні" опублікована у 1980 році. У вказаній статті проведено огляд розвитку заочної педагогічної освіти на Україні з 1919 до початку 80-их років. В нашому дослідженні поставлено завдання вивчення історії саме методичної підготовки вчителя на заочному відділенні педагогічного ВНЗ, зокрема вчителя математики. Основними джерелами стали архівні документи та спілкування з викладачами, які мають досвід роботи на заочних відділеннях, зокрема фізико-математичного факультету. Зазначимо, що певні зміни у системі методичної підготовки вчителя математики завжди були пов'язані із змінами у системі шкільної математичної освіти і торкалися в основному лише змісту.

Основним завданням даної статті є розкриття історії організації методичної підготовки вчителя математики на заочному відділенні педагогічного ВНЗ з метою виділення позитивного досвіду та використання його у процесі створення ефективної, адаптованої до нових умов розвитку освіти в Україні системи методичної підготовки вчителя математики.

Історія заочної освіти бере свій початок всередині 19 століття. У післяреволюційні роки на території колишнього СРСР перші навчальні заклади, що здійснювали заочну підготовку педагогічних кадрів, були створені в РРФСР. На заочному відділенні Московського Центрального інституту підвищення кваліфікації вчителів навчалися і представники Української РСР. Вивчивши досвід російських колег, Народний комісаріат освіти України в 1927 р. організував заочне відділення при Дніпропетровському інституті народної освіти. В листопаді 1928 р. почав працювати Всеукраїнський заочний інститут народної освіти – ВЗІНО. Діяльність цього учбового закладу була спрямована на підвищення кваліфікації педагогів, підготовку їх до викладання спеціальних дисциплін у старших класах, озброєння теоретичними та практичними знаннями, необхідними для роботи в школі. Вже у 1931 р. заочні відділення підготовки вчителів для шкіл соціального виховання і професійного навчання, як філіали ВЗІНО, функціонували при Дніпропетровському, Луганському, Київському, Одеському інститутах народної освіти. В цей час системою заочного навчання було охоплено 17 тис. учителів. В 1932/33 навчальному році ВЗІНО було реорганізовано у Всеукраїнський інститут підвищення кваліфікації вчителів. У цей час ліквідовувались його відділення на місцях, студенти переводилися на заочні відділення при відповідних педагогічних ВНЗ, у яких створювались постійно діючі сектори заочної освіти. Відповідальність за роботу таких секторів покладалась на педінститути і розглядалась як складова їхньої діяльності. Це сприяло прилученню досвідчених викладацьких кадрів до роботи із заочниками [1].

Важливого значення у післявоєнний період надавалося поліпшенню змісту освіти. Поряд з читанням теоретичних курсів передбачались семінарські, лабораторні й практичні заняття, вводився контроль за якістю викладання. У відповідності із навчальним планом заочного навчання з спеціальності "Математика" (1945 р.) у педагогічних інститутах на методику викладання математики відводилось 150 годин (120 годин лекцій і 30 годин на проведення лабораторних і практичних занять). Курс методики викладання математики вивчався у 5 та 6 семестрах (термін навчання 4 роки). Педагогічна практика проводилась на III і IV курсах. Із професійно направлених предметів ще вивчалися арифметика, алгебра і розв'язування арифметичних і алгебраїчних задач (165 годин практичних занять) та геометрія, тригонометрія і розв'язування геометричних і тригонометричних задач (140 годин практичних занять). На державні екзамени виносились такі дисципліни: основи марксизму-ленінізму, педагогіка, математика, загальна фізика. Основними формами організації навчального процесу були лекції і семінарсько-практичні заняття. Було введено дві курсові роботи, тема однієї із них стосувалась розробки основних розділів шкільної математики. У державний екзамен з педагогіки включались питання курсу методики математики, а на екзамені з математики – пропонувались також завдання курсу елементарної математики. В учительських інститутах (термін навчання 2 роки) методика викладання математики вивчалась у 3 семестрі, впродовж 85 годин лекцій. У навчальних закладах такого типу чотири семестри вивчався курс елементарної математики 279 годин (96 годин лекцій і 188 годин практичних занять). На державні екзамени виносились основи марксизму-ленінізму, елементарна математика, загальна фізика.

У зв'язку із значним збільшенням кількості шкіл і дедалі зростаючою потребою в учительських кадрах до кінця першої повоєнної п'ятирічки на Україні заочні відділення функціонували при 24 педагогічних, 32 учи-

тельських інститутах і 70 педучилищах. Колективи ВНЗ республіки свої зусилля спрямовували на поліпшення якості навчально-виховної роботи, планування та проведення екзаменаційних сесій. Значну роль в організації самостійного навчання студентів-заочників у міжсесійний період відіграло створення широкої мережі консультантських пунктів.

У післявоєнні роки у педагогічних ВНЗ України значно зросла кількість кафедр математики та методики викладання математики, на яких поповнювалась кількість висококваліфікованих фахівців, що займалися проблемами дидактики математики. Серед них: Тесленко І.Ф., Астряб О.М., Кованцов М.І., Шиманський Є.І., Шкіль М.І., Слєпкань З.І., Бурда М.І., Бевз Г.П., Дубинчук О.С., Несторенко Т.Я.

З жовтня 1945 року відновилась діяльність Українського науково-дослідного інституту педагогіки, відділом методики математики до 1958 року керував О.М. Астряб. Дослідження і методична робота його у післявоєнні роки зосередилась навколо таких проблем і напрямків: вдосконалення змісту шкільної математичної освіти; методика викладання окремих тем та розділів шкільних математичних курсів; особливості навчально-виховної діяльності у педагогічних училищах, ПТУ, технікумах та у вечірніх школах; розробка загальних питань методики математики; узагальнення досвіду творчих учителів і поширення його у школах республіки; створення підручників та посібників з математики; пошуків позакласної та позашкільної роботи з математики; вивчення досвіду роботи зарубіжних шкіл і використання позитивних його аспектів у роботі вітчизняних учителів; підготовка наукових кадрів з питань методики математики. Питанням узагальнення досвіду передових учителів математики і впровадженню його досягнень надавалась особлива увага. Починаючи з 1948 року почав виходити збірник методичних статей "Математика в школі". В дев'яти випусках виступили майже сто творчих вчителів. Їх праці були цінними тим, що в них чітко вказувались причини труднощів з якими зустрічаються школярі при вивченні тих чи інших тем і вказувались шляхи їх подолання.

У 50-60 роки великого поширення набуває підготовка спеціалістів з вищою освітою без відриву від основної роботи. В цей час у Київському державному педагогічному інституті ім. А.М.Горького кафедрою елементарної математики і методики викладання завідує І.Е.Шиманський. Він був редактором українського республіканського науково-методичного збірника "Методика викладання математики". Також в цей час на кафедрі працював А.М. Астряб. Вони підготували значну групу наукових співробітників в галузі методики математики. Новими навчальними планами заочної педагогічної освіти передбачалось проведення спецсеминару з педагогіки, психології або методики (за бажанням студента), написання контрольної роботи з історії педагогіки, складання екзамену з педагогіки та методики викладання предмету. Вживались заходи щодо забезпечення студентів-заочників відповідною навчально-методичною літературою. Науково-методичний кабінет з заочної освіти Міністерства освіти України, крім щорічного видання програм і текстів контрольних робіт, підготував понад 300 навчальних посібників, методичних розробок із різних дисциплін. Тривала робота з вдосконалення навчального процесу і поліпшення змісту освіти, розширювались зв'язки педагогічних ВНЗ з школами.

У 1971 році на вивчення методики викладання математики на заочному відділенні відводилось 58 годин (36 годин лекцій і 22 години лабораторних і практичних занять), та з професійно орієнтованих предметів - практикум розв'язування задач (78 годин практичних).

У 1978 році педагогічні інститути закінчили 19,9 тис.чоловік, в тому числі 8,3 тис. за заочною формою навчання. Збільшений прийом студентів до педагогічних ВНЗ. Конкурс у педагогічних ВНЗ у 1978 році складав 3,1 на одне місце на денній і 2,1 на місце на заочній формах навчання. Проте, в діяльності педагогічних інститутів були суттєві недоліки. Фактичний рівень знань студентів, особливо з спеціальних дисциплін залишався досить низьким. У середньому в Україні в 1977/78 навчальному році на "5" і "4" навчалось за денною формою 52,7%, за заочною – 19,39% [2].

Протягом багатьох десятиліть система заочної освіти розвивалась і вдосконалювалась. На початок 80-х років це була добре налагоджена і спланована робота викладачів, завідуючих кафедр, методистів, працівників обласних і районних відділів освіти, директорів шкіл. В деяких педагогічних ВНЗ України з метою поліпшення спеціальної підготовки вчительських кадрів, удосконалення їх професійної майстерності, були створені навчально-методичні ради із заочної освіти. Серйозним було ставлення багатьох відділів народної освіти, громадських організацій до питання підвищення кваліфікації педагогічних кадрів шляхом заочного навчання. В багатьох областях республіки діяли ради сприяння, за допомогою яких педагогічні ВНЗ разом з органами народної освіти і громадськими організаціями вирішували питання укомплектування заочних відділень, розробляли заходи щодо створення належних умов для навчання студентів, влаштування їх на роботу за спеціальністю, вивчали і узагальнювали передовий досвід роботи вчителів, які навчаються заочно.

З метою активізації самостійної діяльності студентів-заочників, підвищення їхньої відповідальності за навчання в педінститутах введена нова форма контролю у міжсесійний період – атестація. Широко використовувались колоквіуми, семінари, співбесіди. Поряд із звичними формами занять (семінари, практичні та лабораторні роботи) практикувалась реферативна робота студентів. Проводились також спецкурси та спецсеминари, студентів-заочників залучали до участі в науково-теоретичних і науково-методичних конференціях з різноманітних проблем суспільних наук і спеціальних дисциплін, до участі у всесоюзних і республіканських конкурсах на кращу студентську наукову працю.

Всі заочні відділення педінститутів України працювали за єдиним навчальним планом, який надсило управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів. Згідно навчального плану заочного навчання з спеціальності математика (затверджений МВ ССО СРСР 14.07.78 року ПД/тип) курс "Методика викладання математики" вивчався так: питання загальної методики вивчались в 6 семестрі (14 годин лекцій, 6 годин практичних занять і 2 години лабораторних занять), контрольна робота та залік були заплановані на 7 семестр, пи-

тання спеціальної методики викладання математики вивчалися у 8 семестрі (22 години лекцій, 8 годин практичних занять і 4 години лабораторних занять) та виконання курсової роботи з методики викладання математики, контрольна робота та екзамен були заплановані на 9 семестр. На державний екзамен виносились такі предмети: науковий комунізм, математика, педагогіка з методикою математики.

У міжсесійний період робота з заочниками проводилася на консультаційних пунктах, у райпедкабінетах та середніх школах за відповідними планами і розкладом консультацій. Ця робота була спланована в річному плані заочного відділу, затверджені Вченою Радою інституту. На основі річного плану складались щомісячні календарні плани, в яких планувалась робота консультаційних пунктів, виїзди викладачів в райони та виклики заочників. Такі плани-календарі надсилались до районних відділів освіти, райпедкабінетів та заочників. Кількість діючих консультпунктів, згідно постанови Ради Міністрів, на кожних 250 заочників – консультпункт. Крім постійно діючих консультпунктів, при районних педагогічних кабінетах були створені допоміжні консультаційні пункти, де консультували заочників найбільш досвідчені учителі середніх шкіл району. З метою організації допомоги заочникам в їх самостійній роботі заочний відділ розсилав всім персональні посилки: програми, методвказівки, конспекти лекцій, видані республіканським науково-методичним кабінетом (Із звіту Вінницького педінституту про роботу з вчителями заочниками в міжсесійний період 1948-49 навчального року) [3]. Працював спеціальний навчальний телевізійний канал, у якому вели передачі лекцій з різних галузей наук. Всім заочникам, які мали академічну заборгованість, інститут надсилав листи з конкретними завданнями і встановленими строками виконання цих завдань. Також у міжсесійний період надсилали заочникам теми контрольних робіт з методичними вказівками та рекомендованою літературою. Літературою заочники забезпечувались через бібліотеку і навчальні кабінети інституту та інші бібліотеки міста, в яких були обладнані спеціальні кімнати для роботи заочників із книгою. Керівники кафедр повинні були (із постанови республіканської наради заступників директорів педінститутів по заочній освіті та інспекторів облвню, 1949 рік) [3]: на основі державних навчальних планів та встановленого об'єму роботи кафедри на заочному відділі закріпити певні предмети за постійними викладачами, які зобов'язані викладати даний предмет від першої лекції до прийому останнього іспиту. При визначенні річного навантаження встановлювати кожному викладачеві навантаження на заочному відділі по кожному виду роботи (лекції, семінари, консультації, контрольні роботи, іспити, заліки, оглядові лекції та державні екзамені) окремо по кожному курсу, предмету; ґрунтовно обговорити питання круглорічної роботи з заочниками, заслухати звіт викладачів, які працюють з заочниками, піддати глибокому аналізу їх лекції, консультації, якість контрольних робіт, іспитів та заліків; розподілити години, відведені навчальним планом за розділами предмету на кожний курс по семестрах. Ввести в практику складання робочих планів викладачів на весь рік, розробку методичних вказівок для студентів та список рекомендованої літератури; розробити і затвердити на кафедрах тематику спецкурсів, спецсемінарів та курсових робіт додавши рекомендовані списки необхідної літератури з вказівкою обов'язкового мінімуму і додаткової літератури; на кафедрах розробити конкретні заходи з підготовки учителів-заочників до державних екзаменів: визначити тематику самостійної роботи, тематику за якою будуть організовані консультації під час канікул та тематику оглядових лекцій; питання заочного навчання обговорювати на спеціальних засіданнях кафедр не менше 2-3 разів на семестр.

Із студентами-заочниками старших курсів підтримувалось постійне листування, виклики до інституту та консультпунктів. Старшокурсників в першу чергу забезпечували літературою з бібліотеки інституту, навчальних кабінетів. Проводились щотижня групові консультації, про які широко оповіщалось через пресу і радіо. Для допомоги учителям-заочникам в самостійній роботі відкривали бібліотеки у консультпунктах, організовували пересувні бібліотеки та надсилали в кожний педагогічний кабінет бібліотечку для учителів-заочників: лекції, методрозробки, конспекти курсів, програми. До консультпунктів та районів від'їжджали викладачі інституту для читання лекцій, проведення консультацій, прийому заліків та іспитів. Графіки виїздів викладачів разом з календарем роботи консультпункту надсилали кожному заочникові. Інститут та консультпункти давали письмові консультації з усіх предметів навчального плану. Відповіді надсилались не пізніше, як через п'ять днів після одержання завдання. Всім студентам-заочникам, які наближались до повного виконання державних навчальних планів, інститут спільно з обласними відділами народної освіти надсилав кожному персональні листи. В цих листах інститут давав заочникам такі поради: як розподілити програмовий матеріал для опрацювання. Повідомляли заочників, які розділи і з яких предметів будуть прочитані на сесії, а які необхідно опрацювати самостійно вдома, використавши допомогу місцевих консультпунктів; в які дні краще приїжджати до інституту та на консультпункти; коли проходять державні екзамені і які предмети виносяться на них, з яких розділів будуть організовані оглядові лекції.

Контрольними роботами, які готувались навчально-методичним кабінетом заочної педагогічної освіти, забезпечували заочників до початку міжсесійного періоду. Перевірені контрольні роботи з зауваженнями викладачів та рецензією повертали заочникам. Велась точна документація надходження і руху контрольних робіт. Про виконання контрольних робіт робили помітки в особових картках та журналах обліку успішності заочників.

Працівники кафедр і заочних відділів інститутів та облвню і райвно висвітлювали свій досвід роботи в справі організації заочного навчання вчителів на сторінках центральної педагогічної преси.

У багатьох педагогічних інститутах у 80-і роки через недобір та низький рівень фактичних знань заочні відділення на фізико-математичних факультетах були закриті. За часів незалежності України, багато педагогічних ВНЗ знову відкрили заочні відділення на фізико-математичних факультетах. Так станом на 1991-1992 роки на Україні працювало близько 23 педагогічних інститутів, які готували вчителів математики. А за заочною формою навчання готували вчителів математики тільки 6. За минуле десятиріччя багато педагогічних ВНЗ відкрили

заочні відділення на фізико-математичних факультетах. Також за ці роки згадані вище ВНЗ отримали акредитацію IV рівня і працювали за власними навчальними планами. Тому кількість годин на вивчення методики викладання математики у кожному навчальному закладі різна. В середньому це 40 % від кількості годин відведених на вивчення цього предмету на стаціонарі. Сьогодні кожен ВНЗ може самостійно розробляти програми, навчальні плани, методичне забезпечення.

Як слідує із архівних документів, система заочної педагогічної освіти в Україні в 1948-78 роках характеризується злагодженістю та різноманітністю форм і методів роботи студентів. Однак, слід визнати, що рівень знань випускників заочних відділень залишався досить низьким. Розвиток комп'ютерних технологій, різноманітність дистанційного спілкування із студентами, інформатизація суспільства взагалі, визнання в державі освіти через усе життя створюють нові умови для пошуку шляхів розв'язання проблеми ефективної системи підготовки вчителів на заочному відділенні педагогічного ВНЗ. Запозичення кращого з попереднього досвіду функціонування заочних відділень та адаптація його до сучасних освітніх технологій, з нашої точки зору, має перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобзарєва Т.І. Вища заочна педагогічна освіта на Україні. – Радянська школа, 1980, № 2, с.80-83.
2. Державний архів Вінницької області, фонд № Р –5050, опис № 1, справа № 2678.
3. Державний архів Вінницької області, фонд № Р –5050, опис № 1, справа № 436.
4. Маланюк М. Матеріали історії розвитку шкільної математичної освіти в Україні. – Тернопіль. – 1995.
5. История математического образования в СССР. К. – 1975.

Матеріал надійшов до редакції 25.09.03 р.

Михайленко Л.Ф. Из истории методической подготовки учителя математики на заочном отделении педвуза.

В статье собрана, проанализирована история организации методической подготовки учителя математики на заочном отделении педвуза.

Mihailenko L.F. Historical aspects of methodical correspondence-course students' training of the mathematics department at the teachers' training college organization.

It is gathered, analysed and elucidated the history of methodical correspondence-course students' training of the mathematics department at the teachers' training college organization.